

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Вільні економічні зони у системі міжнародних фінансів»

Студента 2 курсу, 3 групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Міжнародні фінанси»

Крупені Яни
Олегівни

Науковий керівник,
д.е.н., професор

Кучер Галина
Вікторівна

Керівник освітньо-професійної програми,
д.е.н., професор

Кучер Галина
Вікторівна

Завідувач кафедри фінансів,
д.е.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор Якович

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСІВ	5
1.1 Сутність та роль вільних економічних зон у системі міжнародних фінансів	5
1.2 Особливості функціонування вільних економічних зон	9
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН В УКРАЇНІ	14
2.1 Національний досвід щодо запровадження вільних економічних зон	14
2.2 Аналіз особливостей функціонування вільних економічних зон в Україні	19
2.3 Вплив фінансового потенціалу вільних економічних зон на систему міжнародних фінансів	23
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН В УКРАЇНІ	33
3.1 Формування національної стратегії управління вільними економічними зонами в Україні	33
3.2 Вільні економічні зони як інструмент активізації фінансової політики України	37
3.3 Удосконалення механізму функціонування вільних економічних зон в Україні як складової міжнародних фінансів	42
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	56

ВСТУП

Актуальність теми. Світова практика показує, що вільні економічні зони (ВЕЗ) є дієвою організаційно-економічною формою залучення інвестицій та стимулювання інноваційної економічної діяльності. Надзвичайно важливим є дослідження провідного світового досвіду стимулювання інвестиційної діяльності, шляхом створення ВЕЗ, його аналіз та врахування в національній практиці. Очевидною є необхідність визначення основних проблем та окреслення перспектив його застосування.

Економічна ефективність та результативність функціонування ВЕЗ в різних країнах досліджували провідні вітчизняні і зарубіжні фахівці, такі як: В.І. Баронов, В.І. Глотов, Т.П. Данько, В.В. Єлісєєв, Г.М. Костюніна, Д.В. Міхеєв, С.В. Мочерний, З.М. Окрут, А.І. Тутнов та інші. Дослідження основних елементів механізму впливу вільних економічних зон на економіку країн оприлюднено в звітах міжнародних організацій, а саме: Світової асоціації вільних економічних зон (WEPZA) та Міжнародної організації праці.

Застосування різних форм та механізмів фінансування розвитку потребує адаптивного удосконалення функціонування вільних економічних зон в Україні з урахуванням провідного світового досвіду, що і визначило актуальність, мету та завдання магістерської роботи.

Метою дослідження є розкриття сутності та особливостей вільних економічних зон у системі міжнародних фінансів, визначення напрямів удосконалення їх функціонування в Україні з застосуванням провідного міжнародного досвіду.

Відповідно до мети були визначені наступні *завдання дослідження*:

- розвинути теоретичні підходи до розкриття економічної природи вільних економічних зон;
- дослідити макроекономічні умови становлення та розвитку вільних економічних зон у національній економіці України;
- вивчити вітчизняний і зарубіжний досвід створення ВЕЗ з метою

- застосування його в Україні;
- дослідити економічні зони як інструмент активізації інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні;
 - вивчити досвід створення технопарків на базі українських університетів;

Об'єктом дослідження є міжнародні вільні економічні зони.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання функціонування вільних економічних зон у системі міжнародних фінансів.

Методологічною основою дослідження є фундаментальні принципи системного підходу, методи наукової абстракції, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, застосування яких дозволило вирішити поставлені завдання.

Інформаційну базу дослідження склали наукові публікації та монографічні видання вітчизняних і закордонних вчених, нормативно-законодавчі акти України, матеріали наукових конференцій і аналітичних досліджень, статистичні дані офіційних джерел.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в узагальненні підходів до розвитку вільних економічних зон в Україні; розробці пропозицій щодо їх удосконалення та створення технопарку на базі Київського національного торговельно-економічного університету.

Практична цінність отриманих результатів випускного кваліфікаційного дослідження полягає в тому, що пропозиції та висновки можуть бути застосовані у практичній діяльності для покращення інвестиційного клімату в Україні.

Випускна кваліфікаційна робота (проект) складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Матеріал магістерського дослідження оприлюднено в науковій статті «Вільні економічні зони у системі міжнародних фінансів», що опубліковано у збірнику студентських наукових робіт КНТЕУ.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСІВ

1.1 Сутність та роль вільних економічних зон у системі міжнародних фінансів

Вільні економічні зони розуміють як певний регіон, що має вигідне економічне і географічне положення, де встановлено пільговий експортно-імпортний режим роботи суб'єктів господарювання і досягається його торгова і валютно-фінансова відокремленість від інших регіонів країни. При цьому ВЕЗ може представляти собою як невелику територію, так і частину країни. Згідно з нормами Міжнародної конвенції щодо спрощення та гармонізації митних процедур (Кіото, 18 травня 1973 р.), ВЕЗ розуміється як «частина території країни, на якій товари розглядаються як об'єкти, що знаходяться за межами національної митної території, і тому не піддаються звичайному митному контролю та оподаткуванню» [1].

Зараз темі приділено недостатньо уваги у зв'язку із ліквідацією вільних економічних зон в Україні у 2005 р. через їх неефективну діяльність. Водночас вони успішно функціонують у ряді країн, що вимагає додаткового аналізу даного питання.

Багато країн світу мають власну термінологію для позначення “спеціальних економічних зон”. Мексика називає їх “макіладорами”, Гана, Камерун та Йорданія – “промисловими вільними зонами”, Філіппіни – “спеціальними зонами експортної переробки”, Росія – “вільними економічними зонами”, Латвія – “спеціальними економічними зонами” [2]. Більшість науковців не розрізняють терміни “спеціальна” та “вільна” економічна зона [3]. У вітчизняному законодавстві, зокрема у Законі України “Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон”, вживається термін “спеціальна (вільна) економічна зона” як нероздільне поняття [4].

У науковій літературі не існує одностайного тлумачення поняття «вільна економічна зона». Різні автори трактують спеціальну економічну зону з різних точок зору в залежності від контексту розгляду ролі даного інструменту в реалізації державної інвестиційної політики, при цьому критеріями і ознаками спеціальної економічної зони є місце в системі інструментів регулювання інвестиційної діяльності, забезпечення приросту ПІІ, ВВП та нових робочих місць. Економічна полеміка при цьому пояснює спеціальну економічну зону і як інструмент державної інвестиційної політики, і як відокремлену територію з спрощеними режимами оподаткування, митного оформлення, валютно-фінансових розрахунків та загального ліцензійно-дозвільного механізму.

Інші науковці виокремлюють спеціальну економічну зону як форму реалізації відносин між державою, приватними інвесторами та інститутами громадянського суспільства. Розгляд економічної сутності спеціальної економічної зони при цьому залежить від напрямку економічного дослідження, його цілей та задач та специфіки аналізу за територіально-галузевим розподілом. Єдність при цьому у науковців відіграють риси спрощеного режиму в окремих галузях державного регулювання інвестиційної діяльності та суміжних сферах, проте поділ спеціальних економічних зон за типами, видами та формами в значній мірі обумовлений національними особливостями їх реалізації та метою створення.

Існують наступні підходи до розуміння спеціальної економічної зони, як:

- території з визначеними митно-податковими преференціями;
- інструмент реалізації державної інвестиційної політики;
- місце одержання інвестиційних інвестицій для іноземних контрагентів.

Узагальнені наукові підходи до розуміння економічної сутності поняття «спеціальна економічна зона» викладено у додатку А

Економіко-правове явище, як вільна економічна зона, жваво обговорюється багатьма науковцями, кожний з яких має власне уточнення та зауваження, навіть у визначенні цього поняття. Але варто погодитися, що основними та беззаперечними критеріями, що характеризують БЕЗ, варто вважати

визначену територію та різного роду пільги (митні, податкові, фінансові, господарські).

В різних країнах поняття «вільна економічна зона» використовується для характеристики абсолютно різних територій за статусом і цілями, які стоять перед ними. Під цією загальною назвою мається на увазі значна кількість різних функціональних типів: зони вільної торгівлі, що перебувають за межами державної митної території (у країнах Західної Європи історично існує велика кількість таких зон – наприклад, Гамбург, у Німеччині, відома зона Шеннон в Ірландії та ін.); виробничі зони, у яких пільги надаються компаніям, зайнятим у певному секторі економіки (приміром, зона Лаєм Чабанг у Таїланді, що спеціалізується на важкій промисловості й нафтохімії); технологічні парки, у яких створюються найбільш сприятливі умови для реалізації інноваційних проєктів (наприклад, є технопарки Малайзії та Сінгапуру); вільні порти (традиційним прикладом є порти в Китаї) та ін.

Сучасні типи економічних зон можна окреслити як експортно-виробничі зони, зони вільної торгівлі, зони підприємництва, науково-технологічні парки (наукові парки США, технополіси Японії), території пріоритетного розвитку. Розташування і характер зон, їх вибір вимагає ретельного аналізу. Після визначення стратегії розвитку території, з метою стимулювання застосовуються такі інструменти:

- встановлення спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, що реалізують проєкти в пріоритетних сферах економіки, створюють нові робочі місця, відновлюють екологічно безпечні умови життєдіяльності;
- впровадження пільгового оподаткування на підприємництво, пільгове кредитування, пільгові транспортні тарифи;
- спрямування державних капіталовкладень у розвиток виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури;
- надання підтримки малому підприємництву, створення інфраструктури розвитку підприємництва;

- розроблення та здійснення спеціальних заходів щодо сприяння зайнятості, розвитку соціальної сфери, зокрема, житлового будівництва, охорони здоров'я та охорони довкілля;
- надання державної фінансової підтримки з метою розвитку території (реалізація інвестиційних проєктів) [5].

В законі України "Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон" № 2673"XII від 13.10.1992 визначено порядок створення і ліквідації та механізм функціонування спеціальних (вільних) економічних зон на території України, загальні правові і економічні основи їх статусу, а також загальні правила регулювання відносин суб'єктів економічної діяльності цих зон з місцевими Радами народних депутатів, органами державної виконавчої влади та іншими органами.

Спеціальна (вільна) економічна зона є частиною території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України [4]. На території спеціальної (вільної) економічної зони запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб.

Метою створення спеціальних (вільних) економічних зон є залучення іноземних інвестицій та сприяння їм, активізація спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України.

Статус і територія спеціальної (вільної) економічної зони, а також строк, на який вона створюється, визначаються Верховною Радою України шляхом прийняття окремого закону для кожної спеціальної (вільної) економічної зони [4].

В умовах реалізації державної інвестиційної політики спеціальні економічні зони є стратегічним і гнучким інструментом управління сталим

розвитком територій. На основі узагальнення думок науковців та міжнародних організацій ми вважаємо, що спеціальну економічну зону доцільно розглядати з трьох позицій:

- як окрему територію з преференційованими умовами ведення економічної діяльності;
- як інструмент забезпечення руху капіталу;
- як фінансовий центр, що має високий ступінь захисту банківської та комерційної таємниці, спрощені умови відкриття та ведення банківських рахунків, можливість приховування справжніх власників та пов'язаних з ними осіб.

Отже, можна зробити висновок що БЕЗ при створенні в різних державах мають різні цілі і завдання, які можуть відрізнятися в залежності від багатьох факторів, таких як: економічний розвиток держави; спрямованості зони на залучення або іноземного капіталу, або капіталу, наявного в межах держави, або змішання капіталів; розвиток конкретної галузі, або ж розвиток сукупності галузей промисловості і т.д. Також визначено, що для успішної діяльності СЕЗ важливо не тільки чітко і конкретне визначення цілей і завдань, а й наявність цілого ряду умов, які, при їх реалізації можуть перетворити територію СЕЗ в чинники прискореного економічного зростання за рахунок прискорення товарообігу, наявності нових, більш сучасних технологій, грамотного і ефективного використання інвестицій.

1.2 Особливості функціонування вільних економічних зон

Досліджуючи механізм функціонування вільних економічних зон у системі міжнародних фінансів, варто звернутися до провідного міжнародного досвіду, адже він доводить, що одним з найбільш ефективних інструментів підвищення конкурентоспроможності не лише регіону, а й країни є спеціальні режими економічної діяльності, що передбачають надання податкових, митних та інших

пільг суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність на даній території. До вказаних відносяться вільні економічні зони, офшорні зони, технопарки, технополіси та інші утворення, що спрямовані на розвиток торгівлі, виробництва, інновацій, метою яких є підвищення соціально-економічного розвитку даного регіону та країни загалом. На сьогодні у світі налічується майже 4 тисячі спеціальних економічних зон у 135 країнах, завдяки яким створено більше 70 млн робочих місць [6].

В ході своєї еволюції ВЕЗ стали поділятися за різними категоріями: галузям, цілям, функціям, ефективності. Нами досліджені найбільш поширені. Так, С. В. Приходько виділяє п'ять основних видів ВЕЗ (табл. 1.1)

Таблиця 1.1

Типи вільних економічних зон

Господарська спеціалізація	Типи ВЕЗ
Торгівля	- вільні митні зони - бондові склади - вільні порти - торгово-виробничі зони
Промислове виробництво	- експортно-виробничі зони - промислові парки - науково-промислові парки
Техніко-впроваджувальні	- технополіси - технопарки - інноваційні центри
Сервісні	- офшорні - банківських і страхових послуг - туристичних послуг
Комплексні	- зони вільного підприємництва - спеціальні економічні зони - території особливого режиму

Джерело: [7]

Сафронов Н.А. класифікує вільні економічні зони з точки зору функцій, які вони виконують:

1. Зовнішньоторговельні зони - території безмитної торгівлі з розвинутою логістичною інфраструктурою і експортним виробництвом.
2. Технологічні парки і технополіси - території, сформовані з метою розвитку інноваційних процесів, розробки інновацій та освоєння нових технологій.
3. Комплексні виробничі зони - експортно-орієнтовані території, що займаються виробництвом товарів масового споживання.
4. Офшорні зони - обмежені території з пільговими умовами для операцій нерезидентів з іноземною валютою з точки зору реєстрації, оподаткування, банківської таємниці і т. д. [8].

Питанням класифікації спеціальних економічних зон присвятили свої дослідження й інші автори, їх класифікацію висвітлено у додатку Б.

Український досвід функціонування вільних економічних зон неоднозначно сприймається науковцями — існують як прихильники, так і противники доцільності функціонування в умовах пільгових режимів, що викликано неоднозначністю результатів діяльності суб'єктів господарювання пільгових режимів.

З одного боку, вільні економічні зони сприяли залученню інвестицій, розвитку виробництва та зростанню кількості робочих місць, з іншого — створювались умови для імпорту продукції без сплати мита, "деформації" конкурентного середовища на вітчизняному ринку тощо. Вказані розбіжності вимагають здійснення аналізу діяльності пільгових режимів в Україні, на основі результатів якого необхідно розробити рекомендації, які дозволили б мінімізувати негативні результати функціонування вільних економічних зон та максимізувати позитивні.

Дослідивши світову історію створення ВЕЗ, ми бачимо, що більше ніж два тисячоліття тому (у 166 році до н. е.) з метою сприяння торгівлі влада грецького острова Делос проголосила першу документально відому вільну зону. Купці, які приїздили на острів, звільнялися від податків, мита та виконання адміністративних формальностей [9].

Зараз у Німеччині діють 6 вільних портів та 3 безмитні зони, у Франції – два райони вільної торгівлі та підприємницької діяльності, в Іспанії – 3 безмитні зони, в Італії – 3 спеціальні безмитні зони, в Японії – торгово-виробнича база.

За останні кілька десятиліть розвиток вільних економічних зон став одним з помітних явищ у світовій економіці. Пік їх утворення прийшовся на кінець 50 – початок 60-х років минулого століття. Досить сказати, що на кінець XX століття за різними оцінками у світі нараховувалося від 700 до 3000 таких зон у 80 країнах. Через них проходить 1/10 світового торговельного обороту, а працює в них більш 3 мільйонів чоловік.

У сучасному вигляді БЕЗ виникли на початку 70-х років в країнах південно-східної Азії. Південна Корея в 1970 р. вперше ввела термін БЕЗ. Досить ефективно БЕЗ працюють у Сінгапурі, Малайзії, Маврикії.

У США БЕЗ розглядають як особливу позитивну силу в торговельному, виробничому та економічному розвитку. Найближчим часом у США планується створення до 1000 БЕЗ, обсяг інвестицій повинен досягти понад 3 млрд дол. Виникне майже 100 тис. робочих місць [9].

Серед колишніх соціалістичних держав першою розпочала створювати вільні економічні зони Югославія в 1963 році. Її досвід перейняли В'єтнам (1969 р.), Румунія (1978 р.), Китай (1979–1980 рр.), Угорщина (1982 р.), Болгарія (1987 р.), Польща (1988 р.).

Світовим лідером по утворенню БЕЗ сьогодні є Китай. З 1978 року в Китаї почалося створення спільних підприємств за участю іноземного капіталу. Діяльність БЕЗ відразу стала результативною після відкриття економіки Китаю для міжнародної торгівлі та інвестицій. У 1981 р. на частку чотирьох БЕЗ припало 60 % припливу ПІІ в Китай, причому 51 % ПІІ надійшов саме у Шеньчжень, а до інших зон – приблизно по 3 % сукупних надходжень ПІІ в країну.

Через три роки частка БЕЗ у Китаї все ще становила 26 % сукупного обсягу надходжень ПІІ. Наприкінці 1985 р. 20 % сукупних ПІІ (близько 1,2 млрд дол. США) припадало саме на БЕЗ. Коли позитивні результати діяльності БЕЗ стали очевидними, аналогічні сприятливі режими ведення бізнесу були

забезпечені підприємцям у 14 прибережних містах Китаю, а потім і в інших регіонах країни [10].

Кожна з шести СЕЗ була створена на основі відповідного акта уряду КНР, конкретні питання їхньої діяльності регулюються спеціальними правилами і положеннями, ухваленими на рівні місцевої влади з правами провінційного рівня. Іноземний інвестор, який має намір інвестувати в ту чи іншу СЕЗ, повинен керуватися положенням Каталогу галузей для іноземних інвестицій стосовно відповідності запропонованого ним проєкту чинному в СЕЗ законодавству [11].

Але не завжди спроби створити ВЕЗ були успішними. Політична нестабільність у країнах, недосконала законодавча база зруйнували ВЕЗ у Шрі-Ланці, Гватемалі, Ліберії, Сенегалі.

Отже, дослідивши функціонування вільних економічних зон як складової системи міжнародних фінансів ми зробили висновок, що позитивний досвід інших країн свідчить про потенціал вільних економічних зон у напрямку економічного розвитку в умовах становлення ринкової економіки та дефіциту внутрішніх інвестиційних ресурсів в Україні.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН В УКРАЇНІ.

2.1 Національний досвід щодо запровадження вільних економічних зон.

Історія БЕЗ в українському законодавстві нараховує майже два десятиліття. Вперше запровадження СЕЗ визначено у ст. 24 ЗУ “Про зовнішньоекономічну діяльність” [12]. Так, у законі зазначалося, що “на території України можуть запроваджуватись спеціальні економічні зони різного типу. Статус та територія зазначених зон встановлюються ВВР згідно з законами України про спеціальні економічні зони шляхом прийняття окремого закону України для кожної з таких зон”. Наступним значним кроком у законодавстві щодо створення та діяльності СЕЗ став ЗУ “Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон” [13].

Крім того, по кожній БЕЗ Верховною Радою України приймається окремий закон, в якому визначається статус, територія, пільги тощо. У цілому, законодавча і нормативна база по БЕЗ відповідає цілям кожної зони та міжнародним вимогам і стандартам.

Подальшого розвитку питання впровадження БЕЗ набули у 1994 році, з прийняттям КМУ Концепції створення спеціальних (вільних) економічних зон в Україні [13]. У ній передбачається, що основною метою створення БЕЗ є:

- стимулювання структурних перетворень в економіці шляхом притягнення іноземних інвестицій;
- збільшення надходжень на внутрішній ринок високоякісних продукції та послуг;
- активізація науково-технічного обміну, притягнення і впровадження нових технологій;
- переймання передового організаційного і управлінського досвіду здійснення ринкових методів господарювання;
- створення сучасної ринкової інфраструктури;

- поліпшення використання природних і трудових ресурсів;
- прискорення соціально-економічного розвитку окремих регіонів і держави в цілому, підвищення життєвого рівня населення.

В Україні на законодавчому рівні встановлено, що на всі об'єкти та суб'єкти економічної діяльності ВЕЗ поширюється система державних гарантій захисту інвестицій, держава гарантує суб'єктам господарської діяльності право на вивезення прибутків і капіталу, інвестованого в ВЕЗ, за межі ВЕЗ, а також те, що з метою залучення іноземних інвестицій на території ВЕЗ запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші СПРЕД [4].

Через поширення корупції, зловживання та намагання використовувати СЕЗ(ВЕЗ) не за цільовим призначенням з 2005 р. усі суб'єкти ВЕЗ реалізують інвестиційні проєкти у загальному режимі оподаткування [14]. Варто зазначити, що часткове скасування пільг стало обмежуючим чинником інвестиційно-інноваційної діяльності, спричинивши хвилю судових позовів інвесторів.

Тож, недосконалість інституційно-правового поля, неузгодженість окремих положень нормативно-правових актів у сфері ВЕЗ, неврегульованість у законодавстві практичного взаємозв'язку між ВЕЗ і видами господарської діяльності, недостатність урахування міжнародної практики організації ВЕЗ, неупорядкованість законодавчих ініціатив щодо запровадження СПРЕД на окремих територіях призводить до виникнення правових колізій, неефективного функціонування ВЕЗ, створює обмеження для активізації інвестиційно-інноваційної діяльності.

Починаючи з середини 1990-х років в Україні почали створюватись і функціонували 12 спеціальних (вільних) економічних зон і 9 територій пріоритетного розвитку зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності (ТПР), діяльність яких була скасована у 2005 році через неефективність: податкові пільги лише позбавляли бюджет частини надходжень і виявили численні порушення законодавства.

Перша спеціальна економічна зона в Україні була створена як експериментальна і мала назву Північнокримська експериментальна економічна зона “Сиваш”.

Експеримент тривав менше 5 років і показав позитивні результати. Протягом 1998 – 2000 рр. в Україні було створено 11 спеціальних економічних зон, територія яких займала 0,4% площі держави. Назви та розміщення спеціальних економічних зон наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Спеціальні економічні зони в Україні

Назва СЕЗ	Місце розташування	Термін дії, роки	Територія, га
“Азов”	м. Маріуполь Донецької області	60 (1998 – 2058 рр.)	315
“Донецьк”	м. Донецьк Донецької області	60 (1998 – 2058 рр.)	466
“Закарпаття”	Ужгородський та Мукачівський райони Закарпатської області	30 (1999 – 2029 рр.)	737
“Інтерпорт Ковель”	м. Ковель Волинської області	20 (2000 – 2020 рр.)	57
“Миколаїв”	м. Миколаїв Миколаївської області	30 (2000 – 2030 рр.)	865
“Порто-франко”	м. Одеса Одеської області	25 (2000 – 2025 рр.)	32
“Славутич”	м. Славутич Київської області	22 (1998 – 2020 рр.)	2 000
“Курортополіс Трускавець”	м. Трускавець Львівської області	20 (2000 – 2020 рр.)	774
“Яворів”	Яворівський район Львівської області	21 (1999 – 2020 рр.)	116 000
“Рені”	м. Рені Одеської області	30 (2000 – 2030 рр.)	94
“Порт Крим”	м. Керч Автономної Республіки Крим	30 (2000 – 2014 рр.)	27
“Сиваш”	Автономна Республіка Крим	5 (1996 – 2001 рр.)	141 000

Джерело: [15]

Проте очікувані інвестиції так і не прийшли в повному обсязі. Станом на 1 січня 2004 року для реалізації проєктів у 9 активних на той час СЕЗ і кількох десятках ТПР залучили лише 52% очікуваних інвестицій – 1,39 млрд дол. США. Безпосередньо у СЕЗ інвестували лише 171 млн дол. США. При тому, що згідно з планами, лише для діяльності СЕЗ “Донецьк” мали залучити 500 млн дол. США, ще 400 млн дол. США – у СЕЗ “Маріуполь”. Крім того, понад 67% залучених інвестицій – частка вітчизняного бізнесу. Від іноземних інвесторів за понад п'ять років до 9 СЕЗ і 57 ТПР надійшло лише 459 млн дол. США.

Тож Законом “Про Держбюджет-2005” пільги зі сплати податку на прибуток і ПДВ для суб'єктів, що втілювали інвестиційні та інноваційні проєкти в СЕЗ і ТПР, скасували.

Неефективності СЕЗ в українському варіанті пояснювалась численними фактами порушення законодавства, оскільки податкові та митні преференції багатьма використовувалися незаконно. Непоодинокими були випадки порушення умов конкуренції та механізмів ціноутворення. Були зареєстровані порушення, коли товари із СЕЗ, які мали постачатись на експорт, потрапляли на внутрішній ринок. Відповідно, продукція інших виробників ставала неконкурентною.

Серед проблем державного управління спеціальними економічними зонами, що виникли при їх створенні та вплинули на результати їх діяльності, можна назвати декілька:

- нераціональне розміщення спеціальних економічних зон. Створення спеціальних економічних зон в Україні здійснювалося “вручну” і хаотично без будь-яких економічних обґрунтувань, на основі окремих законодавчих актів, постанов уряду чи указів Президента. Загальноприйнятою світовою практикою є надання статусу спеціальних економічних зон депресивним територіям. Однак вітчизняний уряд під час створення спеціальних економічних зон не враховував жодних показників розвитку територій (економічних, соціальних, демографічних тощо), які би вказували на їх депресивний статус порівняно з іншими територіями.

- відсутність підготовленої інфраструктури для розвитку спеціальних економічних зон в Україні. Іноземні інвестори не були зацікавлені в інвестуванні в регіони, де не було належної інфраструктури, об'єктів, комунікацій, виробничих потужностей, природних ресурсів. Наприклад, Китай зміг залучити інвесторів лише після здійснення величезної програми будівництва доріг, комунікацій, готелів для розвитку інфраструктури в спеціальних економічних зонах. До 80% усіх видатків на створення інфраструктури було профінансовано з бюджету, а іноземні інвестиції прийшли в економічні зони після створення необхідних умов для ведення бізнесу [16].

- відсутність уніфікованої системи надання пільг для інвесторів у вітчизняних спеціальних економічних зонах. Законодавство України не передбачало єдиної системи податкових пільг для усіх економічних зон. Ставки податків для інвесторів у різних спеціальних економічних зонах були різними. Пільги для кожної зони суттєво відрізнялися.

- різна ефективності функціонування спеціальних економічних зон, результати діяльності яких у різних регіонах суттєво відрізнялися. За висновками експертів, у західних областях України спеціальні економічні зони діяли у правовому режимі, в той час, як на сході країни такі зони займалися “відмиванням грошей”.

- встановлення високих бар'єрів входження інвестицій на територію окремих спеціальних економічних зон. Процес входження інвестицій у деякі зони характеризувався значною бюрократією через обов'язкову реєстрацію суб'єктів господарювання, надання ними численних довідок, отримання дозволів на використання земельних ділянок та інфраструктури, укладання договорів із місцевою владою. У таких умовах вітчизняні спеціальні економічні зони перетворилися на регіональні анклав, які були закриті до проникнення і у яких за пільгових умов проводилася діяльність “проурядового” бізнесу [17].

Отже, перспективна і успішна для інших країн ідея спеціальних (вільних) економічних зон поки що в повному обсязі не була реалізована для України. І реалізувати її можливо лише після проведення системних реформ, утвердження верховенства права і припинення воєнних дій. Інвестор має бути впевнений, що він захищений законом або може відстояти свою позицію в чесному суді, що всі учасники ринку грають за однаковими правилами.

2.2 Аналіз особливостей функціонування вільних економічних зон в Україні

Територіальне розміщення вільних економічних зон в Україні вказує на їх концентрацію в економічно розвинених промислових районах, транспортних та туристичних центрах та територіях, які підлягають пріоритетному розвитку. Можна цілком обґрунтовано стверджувати, що розподіл спеціальних економічних зон дещо незональний та визначається економічними факторами – розміщення виробництва, близькості перспективних ринків збуту ЄС, інтегрованих транспортних вузлів та центрів. Побідне поєднання дозволяє досягти більших конкурентних переваг для потенційних інвесторів.

Впровадження спеціальних економічних зон з початку 1999 року було інструментом стимулювання економіки України, що передбачав залучення інвестицій, технологій та створення нових робочих місць. При цьому економічні показники розвитку спеціальних економічних зон свідчать про їх достатню ефективність в Україні.

Розглянемо вплив спеціальних економічних зон на макроекономічну ситуацію в окремих регіонах. СЕЗ «Закарпаття» створено відповідно до базового закону «Про спеціальну економічну зону «Закарпаття» від 22.03.2001 р. Згадана СЕЗ створено як з метою залучення іноземних інвестицій, так і для підвищення рівня зайнятості населення області [18].

СЕЗ “Закарпаття” за функціональним типом багатогалузевою або комплексною зоною. Тут вирішуються завдання, властиві виробничим, транспортно-експедиційним, зовнішньоторговельним спеціальним економічним зонам. На території СЕЗ проводяться всі види підприємницької діяльності, крім прямо заборонених законодавством України. Відповідно до законодавства України держава гарантує у повному обсязі всі майнові та немайнові права інвесторів.

Метою створення у 2001 році спеціальної економічної зони “Закарпаття” на території Закарпатської області (далі СЕЗ) було подолання депресивного стану регіону із несприятливими соціально-економічними умовами розвитку, залучення інвестицій в економіку, створення нових робочих місць та розбудова сучасної виробничої і транспортної інфраструктури.

Основними передумовами створення СЕЗ “Закарпаття” стали:

- розгалужена транспортна мережа і прикордонна інфраструктура;
- вигідне геоекономічне розташування;
- проходження міжнародного транспортного коридору №5 (Крітського) через територію СЕЗ (Ліссабон-Будапешт-Чоп-Київ-Волгоград);
- наявність потужного залізничного вузла Мукачево-Батєво-Чоп-Ужгород з європейською та широкою колією [19].

Закон гарантував спеціальні сприятливі умови роботи для підприємств суб'єктів СЕЗ строком на 30 років. У результаті роботи спеціальної економічної зони, Закарпаття у 2004 році зайняло серед регіонів України перше місце за динамічним рейтингом інвестиційної активності (за оцінкою Інституту реформ) та четверте місце - за кількістю прямих іноземних інвестицій на душу населення.

На території спеціальної економ функціонально-галузових комплекси [20]:

1. Зовнішньоторговельний та транспортно-експедиційний комплекс. Його діяльність буде спрямована на активізацію зовнішньої торгівлі (імпорт, експорт, транзит) шляхом надання митних пільг, послуг щодо зберігання і перевантажування вантажів, надання в оренду складів, приміщень для

виставочної діяльності, а також послуг по доробці, сортуванню, пакуванню товарів тощо; зберігання, купівля та продаж без плати митних зборів або з їх відстроченням на експортно-імпорتنі товари.

2. Виробничий комплекс. Створюється з метою залучення інвестицій у різноманітні галузі господарства для розвитку експортного та імпортозамінного виробництва, без обмежень на види та напрямки підприємницької діяльності.

3. Фінансово-економічний комплекс передбачає розвиток ринкової інфраструктури (страхових та інвестиційних компаній, бірж, інжинірингових, консалтингових фірм тощо), банків, створення бізнес-центру, центрів міжнародної торгівлі та виставочних залів.

4. Допоміжний комплекс - це забезпечення функціонування об'єктів виробничої інфраструктури, комплекс об'єктів культурно-побутового та адміністративного призначення.

З початку функціонування спеціального режиму інвестиційної діяльності у Закарпатській області затверджено 99 інвестиційних проєктів, з них фактично розпочата реалізація 75-ти проєктів відповідно до укладених інвестиційних договорів. Згідно передбаченого чинними інвестиційними проєктами в СЕЗ "Закарпаття", загальний обсяг інвестицій складає 337329,3 тис. дол. США.

За період з 1999 р. по 2004 р. в рамках СЕЗ "Закарпаття" було укладено 19 договорів на реалізацію інвестиційних проєктів. В результаті запровадження Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про Державний Бюджет України на 2005 р." та деяких інших законодавчих актів України" від 25 березня 2005 р. нарощення кількості інвестиційних проєктів в СЕЗ "Закарпаття" зупинилось [22].

На сьогодні позиція вітчизняної влади щодо відновлення спеціальних економічних зон є незрозумілою. Не існує чіткого бачення місця таких зон в економічній системі країни. Програми уряду не згадують про можливість використання спеціальних зон як інструментів залучення інвестицій та вирішення проблем регіонального розвитку України.

Заслуговує на увагу пропозиція про те, що на державному рівні необхідно розробити Стратегію розвитку законодавства про спеціальні економічні зони (далі – Стратегія), яка повинна мати на меті створення сучасної комплексної та ефективної системи законодавчого регулювання становлення та розвитку спеціальних економічних зон для того, щоб стимулювати підприємницьку активність у країні, сприяти підвищенню конкурентоспроможності українських компаній [23].

Завдання Стратегії мають передбачати створення сприятливих умов для функціонування спеціальних економічних зон, стимулювання їх діяльності, підтримка коопераційних зв'язків між підприємствами, які функціонують на їхній території тощо. Загальні принципи пропонованої Стратегії можна представити у такому вигляді:

1) взаємна узгодженість нормативно-правової бази створення та функціонування спеціальних економічних зон на всіх рівнях. Це означає, що має бути вироблена єдина узгоджена та чітка стратегія всіх державних структур, залучених до процесу регулювання спеціальних економічних зон, з питань їх створення й функціонування;

2) розподіл регулюючих функцій між державними органами. При цьому йдеться про підвищення ефективності реалізації функцій регулювання діяльності спеціальних економічних зон різними державними інститутами. Оскільки зараз діяльність спеціальних економічних зон регулюється значною кількістю відомств, то велика кількість регулюючих інститутів не сприяє надійності цього процесу, оскільки регулюючі органи часто дублюють один одного;

3) забезпечення рівності правових норм для суб'єктів господарювання спеціальних економічних зон. При цьому кожен суб'єкт володіє рівними правами та обов'язками щодо інших учасників (у разі, якщо інше не обумовлено окремо договором про створення спеціальних економічних зон);

4) селективність, що передбачає підтримку спеціальних економічних зон у певних сферах економіки або у регіонах, коли йдеться про галузеві або регіональні пріоритети;

5) координація державного та регіонального рівнів регулювання, що вимагає урахування того, які цілі та за допомогою яких інструментів вони можуть досягатися з найвищим рівнем ефективності [23].

У сучасному стані Україні потрібна чітко сформульована та офіційно схвалена інвестиційна політика, зокрема і стратегія розвитку спеціальних економічних зон. Адже на сьогодні рівень прямих іноземних інвестицій в Україну надзвичайно низький: у 5 разів менший, ніж у Польщі, у 15 разів менший, ніж у США, в 30 разів менший, ніж у Швеції та Норвегії. Дуже інформативним є показник обсягу прямих іноземних інвестицій на душу населення. В Україні в середньому цей показник становить 925 дол. США. Однак у деяких регіонах іноземні інвестиції на душу населення становлять менше 50 дол. на рік [24].

Тож, спроба відродити українські спеціальні економічні зони в початковій формі зумовлює скептицизм і побоювання щодо можливих наслідків. Однак це не означає, що такі спроби робити не потрібно. Скоріше, навпаки, цей світовий інструмент залучення інвестицій має бути удосконалено та адаптовано до сучасних умов.

2.3 Вплив фінансового потенціалу вільних економічних зон на систему міжнародних фінансів

Багато економістів порівнюють спеціальні економічні зони з “островами” або “вікнами”, завдяки яким іноземні інвестиції, технології та управлінський досвід проникають на терени країни та регіону [25]. Як відомо, надмірне регулювання підприємницької діяльності у країнах, що розвиваються, становить серйозні перешкоди для надходження капіталу. Створення спеціальних економічних зон, які усувають ці бар’єри, як правило, спричиняє приплив інвестицій у регіон, що у підсумку призводить до збільшення добробуту приймаючої країни. Термін “спеціальна економічна зона” охоплює різні типи зон, які існують у світовій практиці. Загалом, спеціальні економічні зони пройшли

тривалий період розвитку та еволюції від найпростіших утворень до складніших видів.

Характерною особливістю сучасного світового соціально-економічного розвитку є динаміка інтеграційних процесів у Європі та світі, у зв'язку з цим останнім часом в Україні актуалізувалися дослідження з питань ефективності створення спеціальних економічних зон (СЕЗ) і зон вільної торгівлі (ЗВТ) з різними країнами та об'єднаннями. Створення СЕЗ на територіях, схильних до трансформації національних економік, як показує світовий досвід, є важливим стратегічним рішенням для формування привабливих умов внутрішнього і зовнішнього інвестування та піднесення регіонів.

У світовій практиці існує два підходи до процедури створення зон: метод «зверху» і метод «знизу». Перший варіант передбачає зони, що створюються за ініціативою і за рахунок держави зусиллями центральних або регіональних органів влади (практика Індії, Південної Кореї, Тайваню) або зусиллями державних корпорацій (практика Великобританії, країн Південно-Східної Азії, Латинської Америки). У другому випадку розглядаються зони всіх інших форм власності, для яких допускається аплікаційна процедура організації спеціальних економічних зон (далі — СЕЗ) — практика США, Канади, Західної Європи — або потрібне затвердження техніко-економічного обґрунтування з боку державних органів — практика Аргентини, Туреччини та інших країн, що розвиваються.

Термін «спеціальна економічна зона» має узагальнений характер і містить різні типи зон (до 90), що трапляються у світовій практиці. Сьогодні у світовій практиці немає загальноприйнятої типології СЕЗ. У зв'язку з цим доцільно запропонувати класифікацію СЕЗ з погляду функціональної спеціалізації, яка могла б охопити і класифікувати всі наявні в світі практики: експортно-виробничі зони, зони вільної торгівлі, технологічні зони (технополіси), зони стимулювання експорту, сервісні зони (зони послуг), комплексні зони (табл. 2.2).

В експортно-виробничих зонах (ЕВЗ) фірми загалом займаються виробництвом одягу, виготовленням меблів, переробкою сільськогосподарської

сировини і найчастіше розташовуються недалеко від міжнародних портів. ЕВЗ зазвичай створюються в країнах, що розвиваються.

Таблиця 2.2

Підходи до використання СЕЗ у світовій практиці

Типологія СЕЗ	Мета створення	Умови для резидентів	Країни / регіони, що практикують тип СЕЗ
Експортно-виробничі зони	Сприяння виробництву на експорт, розвиток виробництв	Пільгові ціни на оренду і придбання землі, наявність інженерної інфраструктури	Бразилія, Мексика, країни Південно-Східної Азії, Велика Британія, Ірландія, США, Китай
Зони вільної торгівлі	Розвиток зовнішньої торгівлі	Спрощені митні і пільгові режими оподаткування резидентів, портово-логістична інфраструктура, безмитне ввезення і вивезення товарів	Велика кількість розвинутих країн і країн, що розвиваються
Технологічні зони (технополіси)	Сприяння розвитку науково-технічних галузей	Наявність інженерної інфраструктури, можливість співпраці з науковими і дослідницькими центрами, наявність висококваліфікованого персоналу, а також бізнес-інкубаторів для створення стартап-проектів	США, Японія, країни Південно-Східної Азії і Західної Європи, Індія, Росія
Зони стимулювання експорту	Створення робочих місць, стимулювання експорту	Відсутність імпорتنних мит, пільгові ціни на оренду і придбання землі, наявність системи «єдиного вікна», податкові канікули, укладення міжнародних угод щодо захисту інвестицій	Країни, що розвиваються, Китай, Японія, Індія, Південна Корея
Сервісні зони (зони послуг)	Створення сучасної ринкової інфраструктури і нових робочих місць	Зниження податкових ставок на корпоративні доходи, податкові канікули, фінансові та адміністративні стимули для компаній-резидентів	Країни Південно-Східної Азії, Західної Європи, Карибського басейну, Кіпр
Комплексні зони	Сприяння комплексному розвитку регіону	Режим вільної митної зони, податкові, фінансові та адміністративні пільги	Бразилія, Китай, країни Західної Європи, США, Канада

Джерело: складено автором на основі [26]

У різних країнах ЄВЗ враховують деякі національні, регіональні спеціальності, що відображаються зокрема і в назві зон, але не змінюють природу ЄВЗ, їх структуру та експортну спрямованість. Наприклад, у Великій Британії їх називають підприємницькими зонами, у Китаї — спеціальними або економічними, у США — зонами вільного підприємництва тощо [27].

Зони вільної торгівлі (ЗВТ), на відміну від експортно-виробничих зон насамперед стимулюють розвиток імпорту товарів та внутрішньої торгівлі. У більшості випадків умови ЗВТ поширюються на всі товари, крім продуктів сільського господарства. Сьогодні у світі функціонує величезна кількість ЗВТ, таких як:

- Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА), що функціонує на основі угоди про вільну торгівлю, укладеної між Канадою, Мексикою та США, що набрала чинності в 1994 р.;
- Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ), створена в 1960 р., і до неї входить Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія;
- Центрально-європейська асоціація вільної торгівлі (ЦЕФТА), заснована в 1992 р., склад якої у процесі діяльності кілька разів змінювався, сьогодні до неї входить Македонія, Албанія, Боснія і Герцеговина, Косово, Молдова, Чорногорія і Сербія;
- Австралійсько-Новозеландська торговельна угода про поглиблення економічних зв'язків, укладена між двома країнами в 1983 р.;
- зона вільної торгівлі між Еквадором, Колумбією, Венесуелою (угоду підписали перераховані країни в 1992 р.);
- бангкокська угода між Бангладеш, Республікою Корея, Індією, Лаосом і Шрі-Ланкою, підписана в 1975 р.;
- зона вільної торгівлі СНД (угода між країнами СНД — Вірменією, Білоруссю, Казахстаном, Киргизією, Росією, Таджикистаном, Узбекистаном — підписана в 2011 р.) [28, 29].

Технологічні зони (технополіси) — науково-промислові комплекси, де здійснюється створення і виробництво високих технологій. Технологічні зони ставлять собі за мету розвиток прогресивних технологій. Вперше технополіси виникли в середині 1950-х рр. у США: Силіконова долина (Каліфорнія) і Рут-128 (Массачусетс). Технополіси є і в Західній Європі: Мілтон Кейнс, Кембридж, Силікон Глен у Великобританії, Софія-Антиполіс і Мелан-Гренобль у Франції та ін.; а також у країнах Південно-Східної Азії: у Південній Кореї — Даедук, в Китаї — Шеньчжень і Гуандун [30]. В Індонезії, Філіппінах, Малайзії та Таїланді реалізується програма будівництва технополісів. Якісний поштовх отримало створення технополісів і в Японії, де переважна їх частина розташована в центрах із традиційними галузями (автомобільна промисловість), що дає змогу формувати навколо них високі технології: виробництво робототехніки, електроніки, програмного забезпечення.

Технопарки України умовно можна розділити на три категорії [31]:

1. Технопарки, що створені при вищих навчальних закладах, які не мають жодних пільг і будь-якої іншої підтримки з боку держави.
2. Технопарки, які функціонують всередині спеціальних (вільних) економічних зон і відповідають вимогам законодавства про СЕЗ.
3. Технопарки, створені на базі великих наукових центрів чи при вищих навчальних закладах, які мають потужні наукові підрозділи та відповідають вимогам Закону України „Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків”, користуються спеціальними пільгами та державною підтримкою, що обумовлені в цьому законі [32].

Основними цілями створення технопарків є [33]:

- збереження в умовах переходу до ринкової економіки науково-технічного потенціалу України і його спрямованість на вирішення актуальних проблем промислового виробництва і сільського господарства для подолання кризових явищ в економічному і соціальному розвитку країни;

- сприяння переходу вітчизняної промисловості на інноваційний шлях розвитку;
- розробка, впровадження у виробництво і випуск високотехнологічної наукомісткої продукції, що стане конкурентоздатною на світових і внутрішніх ринках, що призведе до збільшення експортного потенціалу України і зниженню залежності від імпорту;
- підготовка вчених і фахівців до роботи в умовах ринку, зокрема комерціалізація наукових розробок;
- залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій у науково-технічну сферу.

Аналізуючи все вищезазначене, можна сказати, що значення технопарків і доцільність їх створення в Україні полягає в тому, що:

- вони є ефективною формою зближення науки і виробництва, бо скорочується до мінімуму тривалість циклу «дослідження — розробка — впровадження»;
- у технопарках зосереджуються висококваліфіковані кадри різних спеціальностей — вчені, розробники, дослідники, аналітики, інженери, спеціалісти різного профілю, що забезпечує можливість міжгалузевих досліджень;
- у технопарках зосереджується унікальне устаткування, обчислювальні центри, лабораторії, що дає змогу проводити дослідження і наукові експерименти;
- у парках фінансовий капітал представлений у найдосконаліших формах — венчурному капіталі;
- у технопарках формується еталонне середовище з точки зору як економічних, так і організаційно-географічних умов для створення нових, наукомістких виробництв;
- інноваційна та інвестиційна діяльність технопарків базується на матеріально-технічній і виробничій базі їх учасників;

- учасниками технопарків можуть бути вже існуючі підприємства, які зацікавлені у співпраці з науковим центром у сфері впровадження його розробок, або у використанні інфраструктури та обладнання наукового центру;
- наукова і виробнича інфраструктура технопарків здатна забезпечити проведення всього комплексу робіт відповідно до проєктів – від наукових досліджень до промислового випуску інноваційної продукції, маркетингових досліджень і навіть навчання персоналу [34].

Зони стимулювання експорту організовуються в країнах, що розвиваються, для створення нових робочих місць, розвитку інфраструктури, формування податкових надходжень. Прикладом можуть бути Китай та Індія, де на ринку праці є надлишок робочої сили.

Сервісні зони (зони послуг) — це території з пільговим режимом підприємницької діяльності для фірм і організацій, що надають різні фінансові, банківські, страхові, туристично-рекреаційні послуги. Існують такі різновиди сервісних зон:

- офшорні зони. Серед них потрібно виділити Нідерланди, Кіпр, Ліхтенштейн, Ліберію, Швейцарію, Гонконг, Ірландію, Панаму, Британські Віргінські острови. Протягом останніх років офшорні зони сформувалися в Мальті, Ізраїлі;
- зони вільних банківських послуг. Прикладом цього виду є такі країни: Бахрейн, Панама, Люксембург;
- зони вільних туристично-рекреаційних послуг. До них належать такі країни, як Кіпр, Панама, Монако, а також міста Макао (Китай), Гамбург, Амстердам, штат Невада (США);
- вільні гральні зони. До таких належать Лас-Вегас, Монте-Карло, Монако; – зони вільних страхових послуг. Прикладом цього виду є зони в містах Нью-Йорк і Лондон [35].

Однією з головних переваг сервісних зон є законодавство щодо банківської таємниці, що дає змогу зберегти конфіденційну інформацію про власника фінансових коштів, стан рахунку, надаючи її виключно за наявності міждержавної угоди про обмін фінансовою інформацією і під час розслідування кримінальних злочинів.

Комплексні зони формуються через встановлення спеціального, пільгового режиму господарської діяльності на території окремих адміністративних утворень. Відмінність комплексних зон від інших типів полягає в їх розташуванні на великих просторових територіях (площею до 100 кв. км) і веденні ширшого поля діяльності. До основних функцій комплексних зон належить: сприяння притоку іноземних інвестицій і технологій, сприяння зайнятості, розвиток депресивних регіонів, імпортозаміщення виробництва, реалізація стратегії економічного розвитку регіону. До комплексних зон належить: спеціальні економічні райони і прибережні міста Китаю, зони вільного підприємництва (Західна Європа, Канада), Мадраська СЕЗ в Індії, а також латиноамериканські зони «Манаус» (Бразилія) і «Вогняна Земля» (Аргентина). Для комплексних зон характерне також охоплення різних сторін експортно-імпортової, виробничої та інноваційної діяльності, а отже, їхня внутрішня структура є найскладнішою.

На сьогодні СЕЗ функціонують практично в усіх розвинених країнах і тих, що інтенсивно розвиваються (близько 120 держав). У країнах, що розвиваються, основним джерелом капіталу, що залучається в СЕЗ, є іноземні інвестиції, а в розвинених країнах пріоритетним напрямом розвитку СЕЗ є економічне зміцнення депресивних регіонів через залучення національного приватного капіталу, виділення державних дотацій і кредитів. Максимальне число СЕЗ (приблизно 240) створено і успішно розвивається у Сполучених Штатах Америки (США), де їх розділяють на три групи: технологічні парки, підприємницькі зони, зони зовнішньої торгівлі.

Для будь-яких держав, що намагаються досягти підвищення ефективності економіки через створення СЕЗ, функціонування таких територій означає найперше залучення у глобальні інтеграційні процеси, вступ у світові економічні

відносини, можливість використання транскордонного переміщення факторів виробництва, насамперед фінансових. Світова практика функціонування СЕЗ показує, що національні економіки з високим рівнем розвитку (Японія, США, країни Європейського Союзу), а також держави, що активно розвиваються насамперед східно-азіатського регіону, забезпечують досягнення високих результатів від функціонування офшорних центрів і СЕЗ.

Наприклад, в США, Франції, Великій Британії СЕЗ часто створювалися для посилення й інтенсифікації зовнішньоекономічних зв'язків, здійснення регіональної політики, орієнтованої на активізацію середнього і малого бізнесу в депресивних регіонах, вирівнювання міжрегіональних відмінностей. Для досягнення зазначених цілей бізнес-структурам подібної категорії надавалися великі преференції, порівняно з іншими регіонами держави, значні податково-фінансові пільги і свобода діяльності. Такі заходи були спрямовані не на залучення іноземного капіталу, а на вирівнювання регіональної диференціації, усунення соціально-економічної нерівності регіонів [36].

Великий досвід функціонування СЕЗ мають держави Європейського союзу: Болгарія, Німеччина, Ірландія, Польща та інші країни. Показовою можна вважати практику створення і розвитку СЕЗ Ірландії, де після закінчення Другої світової війни був максимально використаний ринковий механізм СЕЗ. У результаті цього ця держава змогла подолати глибоку економічну кризу.

Говорячи про світовий досвід функціонування СЕЗ, не можна обійти увагою практику СЕЗ, які вже понад 20 років діють в Китаї. Завдяки спеціальним зонам цій державі вдалося досягти високих макроекономічних показників. Основна спеціальність китайських СЕЗ полягає в тому, що ведення бізнесу на їх території регламентується законодавчо-нормативними актами, які ухвалили уряди тих провінцій, де створені й розвиваються відповідні СЕЗ [37].

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що СЕЗ мають високий фінансовий потенціал та значний вплив на систему міжнародних фінансів, а також є одним з найефективніших механізмів підтримки та розвитку регіонів, який забезпечує стимулювання регіонального саморозвитку. СЕЗ

розглядається як комплексний прояв поєднання ринкових механізмів на рівні регіону, що надає можливість:

- державі: забезпечити інтенсифікацію розвитку галузей економіки, а також їх диверсифікацію;
- власникам капіталу (потенційним інвесторам), підприємницьким структурам: мінімізувати ризики здійснення фінансово-господарської діяльності в умовах підвищеної нестабільності і зростання невизначеності;
- населенню, яке проживає в регіоні, що створює СЕЗ: підвищити рівень і якість життя, отримати нові високооплачувані робочі місця;
- регіону: підвищити інвестиційну привабливість території, залучити фінансові ресурси в економіку, забезпечити наповнення регіонального бюджету, посилити бюджетоутворюючі регіональні структури.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН В УКРАЇНІ

3.1 Формування національної стратегії управління вільними економічними зонами в Україні

Важливе місце в розвитку спеціальних економічних зон відіграє система її регулювання, що визначає порядок та інструментарій регулювання діяльності спеціальних економічних зон. Інвестиційна діяльність відіграє одну з ключових ролей в забезпеченні макроекономічної безпеки держави в сучасному світі, зокрема, це і визначено Законом України «Про основи національної безпеки України». Даний законом визначено, що в економічній сфері істотне зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу є основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві на сучасному етапі [38].

Згідно базового закону про інвестиційну діяльність в Україні [39] основною метою державного регулювання інвестиційної діяльності є реалізація економічної, науково-технічної і соціальної політики для досягнення індикативних показників економічного і соціального розвитку України, державних та регіональних програм розвитку економіки, державного і місцевих бюджетів. Одну з провідних ролей в регіональному регулюванні інвестиційної діяльності відіграють місцеві органи самоврядування, які погоджують напрямки створення та розвитку на відповідній території інфраструктурно-соціальних об'єктів та використання наявних природних ресурсів.

Закон України «Про режим іноземного інвестування» визначає особливості залучення, захисту та регулювання іноземних інвестицій, з урахуванням принципів, цілей та положень чинного законодавства [40].

Обидва законодавчі акти визначають одного з суб'єктів відносин інвестування державу, проте не вказують вищі державні органи та інституції, що

відповідають за розробку, діагностику та реалізацію державної інвестиційної політики в сфері діяльності спеціальних економічних зон.

Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» має найбільш довгострокове спрямування серед існуючих нормативно правових актів в сфері державного інвестиційного регулювання, оскільки передбачає реалізацію державної інвестиційної політики на період 2013-2032 років в Україні [41]. Ми вважаємо, що даний нормативний акт є одним з ключових в системі забезпечення майбутньої діяльності спеціальних економічних зон, оскільки він передбачає можливість державного стимулювання пріоритетних галузей економіки, що забезпечення зростання конкурентоспроможності національної економіки України загалом.

До складу пріоритетних галузей економіки в даний час Кабінетом Міністрів України віднесено за окремими напрямками АПК, ЖКГ, машинобудування, транспортну інфраструктуру, рекреаційно-курортну сферу та переробну промисловість, проте чітких сфер діяльності в Розпорядженні від 14 серпня 2013 р. № 843-р не визначено [42], що без сумніву не враховує пріоритетність розвитку спеціальних економічних зон і територій в Україні і відповідних суміжних галузей, що мають їх забезпечувати – фінансово-банківської сфери, страхування, ІТ-сфери, консалтингових послуг. Поступальний розвиток спеціальних економічних зон в Україні повинен носити комплексний характер та враховувати не лише сучасні потреби приватних інвесторів і інститутів громадянського суспільства, але й екстраполювати на найближчі п'ять-десять років додаткові податкові, митні, фінансові та інші економічні вигоди для держави, приватного інвестора та території загалом.

На основі проведеного огляду інституційного нормативного забезпечення процесу розвитку діяльності спеціальних економічних зон на території України встановлено, що фактично наявні нормативні джерела є несистематизованими, мають різні норми регулювання та паралельні посилення на норми інших нормативних актів, що суперечить принципам єдності, прозорості, зрозумілості та

легкості сприйняття нормативної бази потенційними іноземними та національними інвесторами, при цьому всі розглянуті акти мають різну часову та територіальну спрямованість і не мають стратегічного характеру.

Відсутність єдиного центрального органу, що вузько спеціалізується на розвитку спеціальних економічних зон, призводить до втрати інвестиційних можливостей та міжнародної конкурентоспроможності, оскільки відповідні спеціальні зони створюються в інших країнах-сусідах України, що значно скорочує поле інвестиційної реалізації відповідно в Україні, а делегування повноважень управління спеціальними економічними зонами виключно на Міністерство економічного розвитку та торгівлі не приносить якісних змін в систему налагодження державно-приватного партнерства в існуючих спеціальних економічних зонах.

Важливим є проведення чіткого техніко-економічного обґрунтування доцільності створення та розвитку спеціальних економічних зон з урахуванням сучасного стану інвестиційної привабливості окремих регіонів та потенційно можливих високотехнологічних галузей. Суттєвим елементом системи регулювання діяльності спеціальних економічних зон повинно стати покращення режиму правового регулювання залучення інновацій та патентно-ліцензійного забезпечення, тобто створення максимально сприятливих умов для залучення через оренду або купівлю передових патентів, розвиток інституційної основи для створення в спеціальних економічних зонах власних науково-освітніх баз для продукування наукового потенціалу місцевого рівня.

Слід відзначити, що сучасна система державного регулювання спеціальних економічних зон у принципових моментах не відповідає вимогам реального посткризового регулювання економічних процесів в економіці країни, яка має не лише соціально-економічні викривлення, але й перебуває у процесі військового протистояння з сусідньою державою, зокрема:

- сучасні нормативно-правові акти не передбачають активного залучення приватного інвестору до процесу управління спеціальними економічними зонами, а наявні рекомендації висувають значну кількість дозволів

та узгоджень приватного інвестора з органами державної влади та місцевого самоврядування, що апріорі призводить до значного регулювання діяльності спеціальних економічних зон;

- бюджетними та податковими нормативними актами не визначено розподіл економічних результатів діяльності приватного інвестора при використанні повного та часткового фінансування ним розвитку спеціальної економічної зони, реалізації масштабних інфраструктурних проєктів та створенні нових робочих місць;

- стратегічні плани розвитку територій, що затверджені органами місцевого самоврядування та обласними і районними державними адміністраціями, не враховують потенційні можливості та інтереси приватних інвесторів і слабо презентують інвестиційну привабливість територій для розвитку бізнесу на умовах діяльності спеціальних економічних зон.

Одним із найважливіших засобів реалізації механізму регулювання діяльності спеціальних економічних зон в Україні є заходи щодо їхньої підтримки. У сучасних умовах серед факторів, що сприяють розвитку спеціальних економічних зон, найбільш ваговими є економічні та нормативно-правові, що проявляються в першу чергу в максимальному спрощенні адміністративних процедур реєстрації та ведення бізнесу, низькій транспарентності інформації про справжніх власників, інсайдерів та пов'язаних осіб, значних податкових пільгах тощо. У той же час за свідченням міжнародних провідних профільних організацій (FATF, Moneyval, Вольфсберзької групи, Егмонтської групи, Євразійської групи по боротьбі з відмиванням доходів) саме спеціальні економічні зони є центрами тіньових економічних процесів, що об'єктивно пояснюється максимальним спрощенням бізнесових процедур.

Зазначене свідчить, що на даному етапі доцільне впровадження Стратегії розвитку законодавства про спеціальні економічні зони, а також внесення змін до існуючих нормативно-правових актів. Це обумовлюється необхідністю приведення їх у відповідність з іншими законодавчими актами, а також потребою

врахування накопиченого досвіду застосування чинних законів у сфері регулювання діяльності спеціальних економічних зон.

З метою усунення недоліків у системі державного регулювання та переходу з урахуванням наявних ресурсів та можливостей до розбудови сучасної моделі економічного розвитку необхідно:

- розробити Стратегію економічного розвитку на перспективу;
- забезпечити захист права приватної власності з метою легалізації бізнесу, налагодження конструктивного діалогу між владою, підприємницьким сектором та найманими працівниками;
- забезпечити пропорційний та збалансований розвиток територій, галузей економіки, внутрішнього ринку товарів та послуг шляхом збільшення обсягу вітчизняного виробництва;
- відновити втрачені зв'язки між реальним сектором економіки та фінансово-кредитною системою;
- підвищити ефективність системи державних замовлень, створити державні резерви та запаси відповідно до нормативних обсягів їх накопичення;
- завершити процес дерегуляції економіки.

3.2 Вільні економічні зони як інструмент активізації фінансової політики України

Одним із напрямів стимулювання розвитку виробництва, зростання валютних надходжень, покращення платіжного балансу та одержання доступу до нових і новітніх технологій є утворення вільних (спеціальних) економічних зон (ВЕЗ) з особливим юридичним її митним статусом, які створюють сприятливі умови для залучення іноземного капіталу. Ці умови охоплюють різноманітні податкові митні, валютно-фінансові та інші надані преференції право іноземним фірмам безмитно ввозити машини і устаткування, технології, сировину і

матеріали, напівфабрикати, створювати експортні виробництва, переводити значну частину отриманого прибутку за межу митного кордону ВЕЗ. Складність цієї проблеми полягає в тому, що вільні економічні зони повинні вписуватися в національну економічну систему і, в той же час, бути привабливими для іноземних інвесторів.

В перехідний період від постіндустріальної економіки до економіки знань інноваційний шлях розвитку є єдиним можливим варіантом, що забезпечить успіх. Багаторічна практика провідних країн показала, що лише ринкові механізми не дадуть позитивного результату. Без активної регулюючої ролі держави не може бути ефективною, соціально орієнтованою ринковою економікою.

Загальновідомо, що специфічною особливістю інноваційної діяльності в усіх без винятку країнах є підвищений рівень витрат при розробці інновацій, а також значні витрати й високий рівень ризику при виведенні інноваційної продукції на ринок. Тому держава повинна розробити комплекс заходів щодо підтримки інноваційної діяльності та інноваційних структур, в т.ч. технопарків.

Технопарк (або науковий парк) – це організація, заснована на праві приватної власності. Її головною метою є підтримка стартап-компаній та інкубації інноваційних швидкозростаючих технологічних бізнесів за допомогою [43]:

- формування інноваційної інфраструктури та служб підтримки, які співпрацюють із агентствами економічного розвитку;
- підтримки офіційних і робочих зв'язків з університетом або провідним науково-дослідним центром;
- активного управління трансфером технологій і знань для розвитку бізнесу малих і середніх підприємств, розташованих на території технопарку.

Технопарки є зонами економічної активності, які поєднують потенціал університетів, науково-дослідних структур, промислових підприємств та суб'єктів інноваційної інфраструктури регіонального загальнодержавного та міжнародного рівнів. В Україні вже створена система технологічних парків, діяльність якої може

слугувати одним із прикладів успішної реалізації державної інноваційної політики.

Важливим є досвід українського наукового парку, який було створено з метою розвитку та підтримки науково-технічної та інноваційної діяльності університету, ефективного та раціонального використання наявного наукового потенціалу, матеріально-технічної бази для комерціалізації результатів наукових досліджень і їх впровадження на вітчизняному та закордонному ринках. Науковий парк «Київська політехніка» - юридична особа, що створена з ініціативи Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» для організації, координації та контролю процесу комерціалізації університетської науки.

Закон України «Про науковий парк «Київська політехніка», який був прийнятий у грудні 2006 року, відкрив шлях компаніям, заінтересованим у співробітництві з ученими, факультетами і кафедрами, одержанні ноу-хау і залученні високоякісного людського капіталу. Цим Законом створено привабливі правила для масової інноваційної діяльності. Причому, ми не вимагаємо якихось пільг від держави — наша перевага полягає у взаємодії, у синергії від взаємодії учасників. За сухими словами закону, створено середовище, де комфортно почуваються вчені, винахідники і, водночас, бізнесмени, які прагнуть пов'язати свій бізнес із хай-теком [44].

Науковий парк «Київська політехніка» організовує взаємодію чотирьох груп учасників: перша — це наукові групи, які генерують ноу-хау, друга — факультети і кафедри, що генерують якісний людський капітал, третя — компанії, які знаходяться на ринку високотехнологічної продукції і постійно потребують підживлення ноу-хау і людським капіталом, і четверта — інвестиційні та венчурні фонди.

Базовим елементом наукового парку є, власне, університет, його наукові і навчальні підрозділи, які створюють нові знання, які готують кадри – вирішують кадрове забезпечення. Є невеликий орган управління, який здійснює координуючі функції. Органічно до складу нашого Наукового парку входить Інноваційний

бізнес-інкубатор, основним завданням якого є “виращування” малих підприємств під ті наукові розробки, які створені науковцями нашого університету, їх супровід. А далі, через 3-4 роки, набувши досвіду та фінансово зміцнивши, ці підприємства зможуть працювати самостійно.

Перша в Україні Інноваційна екосистема Sikorsky Challenge створена для залучення творчої молоді в інноваційне підприємництво. Тут вирощуються технологічні ідеї, запускаються і розвиваються інноваційні стартап - компанії. Це те середовище, в якому здійснюється повне технологічне коло: від пошуку нових ідей і моделювання бізнес-моделей - до залучення інвестицій та створення нового інноваційного бізнесу.

Таблиця 3.1

Структура екосистеми Sikorsky Challenge

Стартап Школа "Sikorsky Challenge"	середовище, в якому креативна молодь отримує ідеальні умови для втілення своїх ідей. Тут набувають теоретичних знань та практичних навичок у сфері створення інноваційних технологічних стартапів
Фестиваль інноваційних проєктів "Sikorsky Challenge"	конкурс, що допомагає виявити найкращі інноваційні проєкти молоді, наукової і бізнес-спільноти з метою стимулювання інноваційного підприємництва і процесів комерціалізації результатів наукових досліджень
Бізнес-інкубатор Sikorsky Challenge	займається підтримкою стартап-проєктів на етапах створення стартап-компанії, посівного інвестування та комерціалізації інноваційного проєкту
Інноваційний холдинг "Sikorsky Challenge"	бізнес-складова екосистеми, що має специфічні завдання: розвивати і підтримувати мережу Стартап Шкіл в університетах України; створювати велику кількість стартап-компаній по всій країні; залучати інвестиції до цих компаній; виводити стартапи на локальні, національні та міжнародні ринки
Центр інтелектуальної власності	центр, що займається консультуванням з питань права інтелектуальної власності, представництвом законних інтересів авторів, винахідників, їх правонаступників у державних, громадських органах та організаціях

Джерело: [45]

Завдання Наукового парку «Київська політехніка»:

- розробка та реалізація інноваційних проєктів;
- пошук інвесторів та партнерів;
- управління інноваційними розробками;
- творення та розвиток інноваційних компаній;
- просування та збут наукомісткої продукції на вітчизняному та закордонному ринках;
- налагодження зв'язків з вітчизняними та закордонними науковими та виробничими організаціями

Об'єднання університетської та академічної науки в рамках Корпорації «Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка» також дає шанс для запуску ефективного інноваційного процесу. Науковий парк займається просуванням та комерціалізацією інтелектуальних R&D і технологічних проєктів у галузі теоретичних і прикладних наук та організацією заходів, що спрямовані на розвиток і покращення відносин між наукою та бізнесом в Україні та світі.

На базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка було створено молодіжну бізнес-платформу “Start-up Business Incubator KNU”, що об'єднує молодих науковців та студентів, з метою вирішення прикладних завдань бізнесу шляхом виконання інноваційних стартап-проєктів.

Цілі проєкту:

- розвинути інфраструктуру підтримки молодіжного підприємництва на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
- покращити умови для взаємодії вищої освіти та бізнесу в Україні;
- налагодити систему ефективного використання ресурсів Київського національного університету імені Тараса Шевченка та їх залучення в реалізацію бізнес-проєктів;
- сприяти реалізації управлінського і творчого потенціалу молодих науковців та студентів;
- допомогти молоді у реалізації бізнес-ідей шляхом освітньої, методичної та інформаційної підготовки.

Законодавчі пільги, що має Корпорація «Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка» :

- відсутність ввізного мита на імпортоване обладнання для виконання проєктів парку;
- пільги по наданню в оренду приміщень.

Отже, досвід Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» показує, що сьогодні університети такого масштабу і дослідницького рівня можуть стати дієвим осередком, певним джерелом інноваційної діяльності в Україні і на практиці дати поштовх економічному розвитку нашої держави за принципом трикутника “знання – наука – інноватика”.

3.3 Удосконалення механізму функціонування вільних економічних зон в Україні як складової міжнародних фінансів

Дія ринкових механізмів вимагає від науки пошуку нових адекватних форм взаємодії з виробництвом, заснованих на повній самостійності суб'єктів господарювання, їх економічній зацікавленості, з урахуванням відповідних соціальних і регіональних орієнтацій. Сьогодні таким вимогам повною мірою відповідають різні інноваційні структури типу наукових, дослідних, технологічних парків, бізнес-інкубаторів і т.п., які можуть бути об'єднані в поняття центри інноваційної активності [46].

Аналіз світового досвіду показує, що економічне зростання розвинутих країн та їх окремих регіонів вже давно базується на використанні сфери знань і високих технологій, а їх ефективне поєднання гарантує прогресивний розвиток нації та людства. Однією з найбільш вдалих форм такої інтеграції є технопарки. Світова практика не залишає сумнівів щодо ефективності та надзвичайної корисності таких типів вільних економічних зон, як технопарки. Ці зони

відзначаються високим рівнем інноваційної діяльності, являють собою форму інтеграції науки та виробництва. На відміну від інших форм ВЕЗ діяльність технологічного парку пов'язана і скооперована з відомими науково-дослідними центрами та університетами, а також з економікою певного регіону. Отже, головна ідея, покладена в основу створення такого типу організаційних структур, полягає у створенні у певному обмеженому просторі виключно сприятливих умов для інноваційної діяльності.

Створення технопарків має для нашої країни особливе значення. Прискорення виходу з кризового стану та досягнення запланованих програмою діяльності Кабінету Міністрів України «реформи заради добробуту» темпів економічного зростання неможливі без інновацій. Ця істина усвідомлюється на всіх рівнях державного управління, бізнесменами та науковцями. Створення наукового парку також сприятиме формуванню нових робочих місць, працевлаштуванню випускників вищих навчальних закладів, розвитку інноваційних інфраструктур і головне - поліпшить умови для залучення інвестицій

Роботу зі створення «технопаркового середовища» здійснюють чимало університетів країни: «Київська політехніка», «Львівська політехніка», Харківський політехнічний та авіаційний інститути. Тож, ідея створення технопарку на базі Київського національного торговельно-економічного університету є перспективною та допоможе вирішити наступні завдання:

- збереження наукового потенціалу університету (нові робочі місця в інноваційних структурах);
- створення експериментальної бази для підтримки і перепідготовки спеціалістів у галузі економіки наукоємного підприємництва;
- створення умов для комерціалізації прикладних досліджень, доведення їх результатів до товару, який пропонується на ринку наукоємної продукції;
- розширення можливостей виходу на позабюджетні джерела фінансування, включаючи венчурний капітал;

- посилення взаємодії з регіоном шляхом підключення до вирішення проблем розвитку промисловості;
- розвиток коопераційних зв'язків із регіонами;
- розвиток міжнародних зв'язків при підготовці та перепідготовці спеціалістів у сфері наукоємного підприємництва, виконання спільних інноваційних проєктів;
- захист інтелектуальної власності на створювану наукоємну продукцію і послуги; вихід на міжнародний ринок наукоємної продукції.

Організація технопарку університетом залежить значною мірою від наявності відповідної ділянки землі і фінансових коштів, достатніх для реалізації проєкту.

При визначенні напрямку діяльності технопарку університетського типу за основу береться галузева спрямованість закладу вищої освіти для створення найбільш економічно ефективних проєктів. Вважаємо, що перспективними є напрями, які пов'язані з комп'ютерними, фінансовими та інноваційними харчовими технологіями. Для цього є всі передумови, адже на даний момент вчені та студенти університету ведуть активну науково-дослідну роботу.

Колектив університету передав Головному військовому клінічному госпіталю партію харчового продукту для ентерального харчування "Реабілакт". Розроблені сухі розчинні продукти для ентерального харчування «Реабілакт» і «Реабілакт-Д» призначені для корекції порушеного у результаті важких фізичних уражень організму людини впродовж лікувального та реабілітаційного періодів. У сучасних важких умовах ці харчові вироби стали особливо необхідними для постраждалих із зони АТО. Проте, не лише для них ці продукти набули актуальність: зважаючи на простоту приготування і високу корисність, вони рекомендовані для споживання і здоровими бійцями, які піддані високим фізичним і психоемоційним навантаженням. Додатковою перевагою виробу «Реабілакт-Д» є його збалансованість відповідно до потреб людей, які страждають на цукровий діабет.

Також команда розробників Київського національного торговельно-економічного університету представляла проєкт «Голографічна вітрина Holobox» на конкурсі стартапів Всеукраїнського фестивалю інновацій. Голографічна вітрина HOLOBOX - це додаток до ноутбуку. За допомогою додатку голографічні презентації стають доступними кожному. Розмістивши відео в спеціальному web-додатку та під'єднавши ноутбук до HOLOBOX, можна отримати справжнє голографічне зображення. Проєкт викликав значну зацікавленість з боку відвідувачів та інвесторів та може широко застосовуватись у виставковій, торговельній та освітній діяльності.

Проєкт студентів Київського національного торговельно-економічного університету «Твій електронний медичний браслет» (ТЕМБ) потрапив до фіналу конкурсу стартапів у рамках Всеукраїнського фестивалю інновацій і змагався у номінації «Технологічні проєкти» та за результатами експертного оцінювання пройшов до фіналу конкурсу. «Твій електронний медичний браслет» - браслет, який збереже дорогоцінні секунди при наданні невідкладної медичної допомоги. Представляє собою персональну електронну медичну картку. В екстреній ситуації служби порятунку, лікарі та випадкові перехожі зможуть просканувати QR-код на браслеті та своєчасно надати необхідну допомогу та сповістити близьких [47].

Створюючи і підтримуючи технопарк університет отримує можливість комерційної реалізації наукових досягнень, забезпечення практикою студентів, залучення доходів від оренди і стимулювання наукового потенціалу вчених із залученням студентського інтелектуального потенціалу.

В Київському національному торговельно-економічному університеті існують всі необхідні умови, пов'язані з виконанням науково-дослідних розробок, перетворенням їх результатів і знань на комерційний продукт, передачею його на ринок науково-технічної продукції, підготовкою кадрів у галузі інноваційного менеджменту.

Створення та розвиток нових наукових та інноваційних парків у Києві дозволить покращити інвестиційну привабливість столиці, прискорити інтеграцію

сучасних високотехнологічних розробок у виробничу сферу та досягти максимального економічного ефекту для столиці в цілому.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У результаті проведеного дослідження сутності та особливостей вільних економічних зон у системі міжнародних фінансів, визначення напрямів удосконалення їх функціонування в Україні з застосуванням провідного міжнародного досвіду зроблено наступні висновки та пропозиції.

Вільні економічні зони є одним з інструментів активізації інвестиційної діяльності за рахунок використання митно-податково-валютних пільг, що націлені на розвиток виробничо-технологічного потенціалу окремої території. При цьому необхідно враховувати, що головною метою їх створення є залучення іноземних інвестицій, кінцеві товари та проєкти в даних зонах в більшій мірі є промислового призначення та є експортно-орієнтованими, вони сприяють розвитку фінансової та обслуговуючої інфраструктури. Економічні відносини, що виникають в спеціальних економічних зонах, забезпечують оптимізацію фінансово-розрахункового, податково-митного, валютного, ліцензійно-дозвільного режиму реалізації бізнес-процесів.

Спеціальні економічні зони слід розглядати як систему суб'єктно-об'єктних взаємозв'язків між корпоративними структурами та органами державного управління з приводу формуванням, розподілом, перерозподілом та використанням фінансових ресурсів в умовах існування валютно-податково-митних пільг для реалізації стабільності соціально-економічного розвитку України. Тобто спеціальні економічні зони необхідно розглядати не лише як сукупність територій з пільговими умовами, а більш широко, – як систему суб'єктно-об'єктних взаємозв'язків, що не обмежує склад учасників управління економічною стратегією розвитку спеціальних економічних зон, а враховує як корпоративних суб'єктів господарювання, так і органів державного управління; передбачає одночасне застосування податкових пільг та дотримання законодавства в податковій сфері та щодо протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму; охоплює повний цикл реалізації створення вільних економічних зон.

На основі узагальнення праць вітчизняних науковців, систематизації нормативно-правових, макроекономічних, соціальних, політичних та фінансових проблем створення та розвитку спеціальних економічних зон в Україні зроблено висновок, що пріоритетними напрямками в даній сфері є повне скасування бюджетного відшкодування по операціях з спеціальними економічними зонами; забезпечення контролю за використанням та цільовим спрямуванням податкових пільг; стимулювання покращення інвестиційного клімату за рахунок покращення умов реєстрації та ведення бізнесу, розвиток нормативно-правового, методичного, інформаційного та кадрового забезпечення національної системи фінансового моніторингу за рахунок удосконалення методик оцінки привабливості країни та фінансових посередників.

Проведене дослідження дозволило визначити напрямки удосконалення системи регулювання діяльності спеціальних економічних зон в Україні, що перш за все мають базуватися на розробці державної інвестиційної стратегія, яка б передбачила механізм реєстрації на території спеціальних економічних зон з відповідним коригуванням податкового та банківського законодавства для лібералізації умов господарської діяльності незалежно від галузевої приналежності, обсягів діяльності або пріоритетності діяльності для національної конкурентоспроможності.

В сучасних ринкових умовах технопарки можуть бути успішними, а країна високорозвинутою через провадження інноваційної діяльності учасниками технологічних парків, що може стати можливим, серед іншого, шляхом гармонізації нормативно-правової бази у інноваційній сфері. Плідна співпраця науковців, підприємств, технологічних парків та представників органів влади може забезпечити вирішення загострених в існуючих умовах господарювання проблем та підвищити рівень інноваційної активності діяльності малих та середніх підприємств не тільки в межах технологічних парків, але й держави загалом.

Після проведеного аналізу, можна зробити висновок, що позитивною стороною діяльності технопарків України є наявність великого наукового та

технологічного потенціалу і конкурентоспроможних інноваційних розробок (яким, проте, необхідне ефективне просування на світовому ринку). Елементи сучасних світових концепцій створення технопарків можуть відповідати умовам України, але тільки якщо процес проектування і створення технопарків буде супроводжуватися критичним підходом та адаптацією іноземного досвіду.

Дослідження діяльності технопарків на базі столичних університетів України дозволило запропонувати створення технопарку на базі Київського національного торговельно-економічного університету для залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій у науково-технічну сферу і розробки, впровадження у виробництво і випуск високотехнологічної наукомісткої продукції, що стане конкурентоздатною на світових і внутрішніх ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенция по упрощению и гармонизации таможенных процедур (Киото, 18 мая 1973г.) [Электронный ресурс]) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2015.
2. Ezmale, S., Rimsane, I. (2014). Promoting the plurilingual awareness in business environment: case of Rezekne Special Economic Zone. *Procedia. Social and Behavioral Sciences*, Vol. 110, pp. 231-240.
3. Чернявська Л. В. Вільна та спеціальна економічні зони: проблеми понятійного апарату // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. 2009. № 25. С. 246—253.
4. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13 жовтня 1992 р.
5. Кравчук В.В. Розвиток інноваційної діяльності як інструменту підвищення конкурентоспроможності регіону / В.В. Кравчук, В.М. Гринчук // Проблеми науки. — 2012. — № 11. — С. 21—27.
6. Железняк В. Ю. Тенденції розвитку інвестиційних відносин України з офшорними зонами / В. Ю. Железняк, Є.В. Остропольська // Вісник МНТУ. – 2016. – № 7. – С. 51-57
7. Приходько, С.В. Особые экономические зоны / С.В. Приходько, Н. П. Воловик, Консорциум по вопросам прикладных экон. исследований. – М. : ИЭПП, 2007. – 268 с.
8. Сафронов, Н.А. Экономика организации (предприятия): Учебник / Под ред. Н.А. Сафронова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Экономистъ, 2004. – 618 с.
9. Данілов О. Д. Інвестування : навч. посібник / О. Д. Данілов, Г. М. Івашина, Д. І. Чумаченко. – Ірпінь : Академія ДПС України, 2001. – 377 с.
10. Информация о специальных экономических зонах Китая [Электронный ресурс]. — Режим доступа:

http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/about_cn/laws_ved_cn/special_area_cn

11. Свободные экономические зоны. Мировая практика [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://woc-org.com/news-view-2574.html>
12. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.91 р., № 960–XII.
13. Постанова КМУ “Про концепцію створення спеціальних (вільних) економічних зон в Україні” від 14.03.94 р., № 167.
14. Закон України про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2005 р." та деяких інших законодавчих актів України // Відом. Верховної Ради України. - 2005. - № 17. - № 18-19. - Ст. 267.
15. Основні показники по спеціальних економічних зонах: інформаційні дані Міністерства економічного розвитку та торгівлі України. URL : <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9a321bee-7eaf48c9-8888-1933f263a96d&title=OsnovniPokaznikiPoSez>
16. Геєць В. М., Семиноженко В. П. Спеціальні економічні зони: “чорні діри” чи точки економічного зростання? 2006. URL : https://dt.ua/economics/spetsialni_ekonomichni_zoni_chorni_diri_chi_tochki_ekonomichnogo_zrostannya.html (дата звернення: 20.02.2019).
17. Кіндзерський Ю. В. Можливості спеціальних економічних зон у контексті міжрегіонального вирівнювання та розвитку депресивних територій // Економіка України. 2016. № 1. С. 52—71.
18. Закон України «Про спеціальну економічну зону «Закарпаття» від 22.03.2001 р.
19. Економічне та соціальне становище Закарпатської області . Статистичний бюлетень № 1 за січень 2006р., Ужгород, 2006.
20. Спеціальна економічна зона (СЕЗ) "Закарпаття". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gazdagroup.com/gazda/ua/vezzak.htm> .

- 21.Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/>
- 22.Динаміка економічних показників функціонування СЕЗ “Закарпаття” — [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/September/11.htm>
- 23.Штань М.В. Державна стратегія управління спеціальними економічними зонами / М.В. Штань // Актуальні проблеми економіки. — 2016. — С. 141-142.
- 24.Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України : стат. зб. / Державна служба статистики України. Київ, 2016. 44 с.
- 25.Csiszarik M. Some specific features of European free economic zones // European Integration Studies. 2005. № 4 (1). P. 43—52.
- 26.Special Economic Zone SEZ. — Financial Times LEXICON [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lexicon.ft.com/Term?term=Special!Economic!Zone!! SEZ>
- 27.Special economic zones in South Asia. — Semil Shah, 01.04.2008 / Harvard University for the World Bank Group [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.innovations.harvard.edu/cache/documents/1247/124771.pdf>
- 28.Михайлушкин П. В., Баранников А. А. Создание особых экономических зон - перспективное направление государственного стимулирования экономики. Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета. 2017. № 90. С. 741–762.
- 29.Liuhto K. Special economic zones - what do the zones offer for foreign firms? Electronic publications of pan European Institute. 2009. № 2. Pp.149–164.
- 30.Фурщик М. А., Шутова А. В. Особые экономические зоны: опыт и перспективы. Москва: Медиа Инфо Групп, 2014. 212 с.
- 31.Чухрай Н. І. Інноваційний розвиток України: основні бар'єри та напрями їх подолання // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". - 2008. - №633. - С. 761-766.

32. Закону України „Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків” від 16.07.1999 р.
33. Продіус О. І. Інноваційний розвиток промисловості: реалії та перспективи // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. - №1, Т. 1. – С. 106-109.
34. Антипов І. В. Інноваційний розвиток національної економіки в контексті створення інноваційних інфраструктур в освітній галузі // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. – 2010. – Випуск 148. – С. 1-8.
35. Liuhto K. Special economic zones - what do the zones offer for foreign firms? Electronic publications of pan European Institute. 2009. № 2. Pp.149–164.
36. Jensen C., Winiarczyk M. Special economic zones - twenty years later. Warszawa: CASE Network studies and analyses, 2014. 35 p
37. Чернелевська О. Л. Побудова ефективної китайської економіки як приклад для наслідування Україною / О. Л. Чернелевська // Держава та регіони. – Серія: Економіка та підприємництво, 2014. – № 2. – С. 48-52.
38. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 39. – ст. 351.
39. Закон України «Про інвестиційну діяльність». [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. –Заголовок з екрану.
40. Закон «України «Про режим іноземного інвестування» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – №19. – ст. 80.
41. Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» //Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2013. – № 32. – ст. 410.
42. Романюк С. А. Стратегічні підходи до формування регіонального бренду / С. А. Романюк, Г.Я. Студінська // Science and Education a New Dimension. – Humanities and Social Sciences. – II, Vol. 36. – 2014. – Р. 28 – 31.
43. Британский опыт создания управления технопарками. Британское генеральное консульство в г. Екатеринбурге; Фонд «Центр Инновационного

- Бизнеса». Екатеринбург, 2008. URL: http://www.cibfund.ru/files/uk_technoparks.pdf?t=fl&id=74 (Last accessed: 2.04.2015)
44. Закон України «Про науковий парк «Київська політехніка» від 22.12.2006 р.
 45. Інноваційна екосистема Sikorsky Challenge [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sikorskychallenge.com/>
 46. Gobillion L., Magnac T., Laurent H. Do unemployed workers benefit from enterprise zones? The French experience. Journal of public economics. 2012. № 7. Рр. 88–92.
 47. Проект студентів КНТЕУ потрапив до фіналу конкурсу стартапів у рамках Всеукраїнського фестивалю інновацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://knute.edu.ua/blog/read/?pid=32323&uk>
 48. Железняк В. Ю. Тенденції розвитку інвестиційних відносин України з офшорними зонами / В. Ю. Железняк, Є.В. Остропольська // Вісник МНТУ. – 2016. – № 7. – С. 51-57
 49. Энциклопедия оффшорного бизнеса: Практическое руководство. – Лондон. Цюрих. Бостон : Finance Research Group, 2007. – 255 с.
 50. Власова В.П. Офшорні зони як спосіб збереження капіталу в нестабільній економічній ситуації / В.П. Власова, Д.В. Кушнір // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2009. – № 10. – С. 34-42.
 51. СЕЗ і ТПР Донецької області: реалізація інвестиційних проектів у 2012 році: Статистичний збірник. – Головне управління статистики у Донецькій області, 2017. – 7 с.
 52. Зверяков М. І. Про зміну моделі економічного розвитку / М. І. Зверяков // Економіка України. – 2015. – №9. – С. 41-49.
 53. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Third edition. 2008, Italy, LegoPrint S.p.A., P. 1801.
 54. Лакіза В. В. Фінансові механізми офшору / В. В. Лакіза, А. П. Ілечко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2017. – №706. – С. 100-106.

55. Сіваченко І. Вільні економічні зони / І. Сіваченко, Н. Кухарська, М. Левицький: навч.посібник. – К.: Дакор;Алерта, 2001. – 480 с
56. Grubel H. Towards a theory of free economic zones // *Weltwirtschaftliches Archiv*. 1982. № 118 (1). P. 39—61.
57. Ahrens J., Meyer-Baudeck A. Special economic zones: shortcut or roundabout way towards capitalism? // *Intereconomics*. 1995. № 30 (2). P. 87— 95.
58. Meng G. Evolutionary model of free economic zones. Different Generations and Structural Features // *Chinese geographical science*. 2005. № 15 (2). P. 103—112.
59. Liuhto K. Special economic zones in Russia – what do the zones offer for foreign firms? // *Electronic publications of pan European Institute*. 2009. № 2. P. 149—164.
60. Tiefenbrun S. U. S. Foreign Trade Zones of the United States, FreeTrade Zones of the World, and their Impact on the Economy // *Journal of International Business and Law*. 2013. № 12 (2). P. 148—222.
61. Меджидов З. У. Зарубежный опыт функционирования особых экономических зон // *Вестник Самарского государственного экономического университета*. 2016. № 1 (135). С. 29—36.
62. Sosnovskikh S. Industrial clusters in Russia: the development of special economic zones and industrial parks // *Russian Journal of Economics*. 2017. № 3. P. 174—199.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Автор, джерело	Трактування
В. Железняк, Є. Остропольська	країна чи окремі території країн, де на державному рівні для певних типів компаній, власниками яких є іноземці, встановлено значні пільги з оподаткування, частково або повністю знято митні й торговельні обмеження, знижені або відсутні вимоги до бухгалтерського обліку і аудиту [48]
FATF ; FSF	території, які мають розвинений ринок капіталів, ліберальний податковий і валютний режим і ігнорують рекомендації міжнародних фінансових установ про вдосконалення міжнародного регулювання і контролю за банківською та фінансово-валютними системами [49]
В. Власова, Д. Кушнір	територія, де існує: повне або істотне звільнення від податків на прибуток і капітал; дуже спрощений бухгалтерський облік; можливість використання номінальних власників і директорів; відсутність заборони ведення бізнесу на території офшорної юрисдикції [50]
П. Селезень	держава чи територія, яка або (а) не оподатковує взагалі або ж оподатковує за ставкою менше 16% доходи компаній; або (б) не здійснює ефективного обміну податковою інформацією стосовно власників компаній чи держателів їх цінних паперів, а також бенефіціарних отримувачів доходу[51]
М. Зверяков	спеціальна територія з режимом оподаткування зі встановленням усередині нього ряду податкових пільг і привілеїв [52].
Кембриджський словник	територія з особливим податково-митним режимом, що використовується для оптимізації податкових платежів [53]
В.Лакіза, А. Ілечко	фінансовий центр, який заохочує приплив іноземного капіталу шляхом надання податкових та інших пільг іноземним компаніям, зареєстрованим у країні розміщення центру [54]
І. Сіваченко, Н. Кухарська, М. Левицький	спеціальна (вільна) економічна зона, що розглядається як один із важливих інструментів, за допомогою яких досягається відкритість економіки нашої держави зовнішньому світові і стимулюється міжнародне економічне співробітництво на основі залучення іноземних інвестицій [55]

Джерело: складено автором на основі систематизації зазначених джерел

Додаток Б

Класифікація спеціальних економічних зон

Таблиця Б.1

Автор	Класифікація
Н. Грубель [56]	Вільні торгові зони; зони експортної переробки; вільні підприємницькі зони; вільні інвестиційні зони; вільні банківські зони; вільні страхові зони; вільні ігрові зони; вільні медичні зони.
Дж. Аренс [57]	Зони, звільнені від оподаткування, вільні порти; зони імпортової, експортної переробки; підприємницькі зони; банківські зони, зони страхування та технологічні парки.
Г. Менг [58]	Торгівельні зони; виробничі зони; сервісні зони; наукові зони; комплексні зони; транскордонні зони.
К. Ліхто [59]	Інноваційні зони; виробничі зони; туристичні зони; портові зони; старопромислові зони; ігрові зони.
С. Тіфенбрун [60]	Торгові зони; вільні порти; транзитні зони; вільні “периметри”; зони експортної переробки; підприємницькі зони; спеціалізовані зони.
З. Меджидов [61]	Експортно-виробничі зони; торгові зони; технологічні зони; зони підтримки експорту; зони зберігання товарів; комплексні зони.
С. Сосновських [62]	Торгові зони; територіально пов’язані зони; експортно-переробні зони; гібридні експортно-переробні зони; комплексні спеціальні економічні зони; промислові зони (індустріальні парки); високотехнологічні зони; еко-промислові зони.

Джерело: складено автором на основі систематизації зазначених джерел